

Summary

The ethnographic collection of Koprivnica City Museum has two covers so called "pekva" for bread baking at the open fireplace, made of bad quality clay (with addition of "pljeva").

They have calotta shape with a fat handle on the top and steam throw-out hole. Outside decoration is primitive, made by fingertips. One of them "pekva"s has two rings for keeping glow and ash on the outside cover. In fat walls from inside there are pressed unsymmetrical small stone pieces which make them massive and heavy. One of the covers is damaged. By their shape they belong to so called "panonian type" (according Gavazzi's typology). By way of making, without using pottery wheel, they can be set in so called "woman's pottery" (hand made, in small quantity, devoted for the needs of one household).

These examples of covers so called "pekva" are very valuable objects of our and other museums because of their rarity and because of their approval of long tradition and continuity of using these pottery pieces in the particular Panonia Area.

Bilješke:

1 Jedna od najstarijih pronađenih pekvi na ovom području je ona iskopana u prethistorijskom naselju kod Sv. Petra Ludbreškog, a datira iz VIII-VII st. p.n.e, zdjelastog je oblika s jednom ručkom na tjemenu i jednim obručem na

tijelu koji je ukrašen udubljenjima pravljenim prstom; M. SIMEK: Najnovija istraživanja prethistorije ludbreškog kraja, Monografija Ludbreg, Ludbreg, 1984, 49. st. 3; slič' obratiti pažnju na potpise ispod slika - zamijenjeni su naslovi pod slikom br. 3 i 4

2 Najznačajniji lončarski centri u H. Zagorju su bili: Jerove, Bedenec i Dubravec. Još 1978. g. djelovalo je 33 lončara-obrtnika; L. KASPAR, Katalog izložbe "Lončarstvo varaždinske okolice", GMV, Varaždin, 1978.

3 Već 1783. g. je zabilježeno da u gradu Koprivnici djeluje velik broj obrtnika, a među njima je i 5 lončaramajstora, 2 pomoćnika i 4 šegrti. Pri tome je imenovan samo jedan od majstora, a to je bio Josip Daniel iz Duge ulice. Aktivnost koprivničkih lončara zabilježena je i početkom XX st; L. BROZOVIC: Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978, 125.

Literatura:

1 M. GAVAZZI, Vrela i sudbine narodnih tradicija, Zagreb 1978.

2 J. TURKOVIC, Podravsko rukotvorje, Koprivnica 1978.

3 M. GAVAZZI, Pregled etnografije Hrvata, sv. I, Zagreb 1940.

4 L. BROZOVIC, Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978.

5 Dokumentacija MGKc

6 Katalog izložbe "Keramika iz Muzeja SZ Hrvatske", GMVŽ, Varaždin 1980.

7 Katalog izložbe "Lončarstvo varaždinske okolice", GMV, Varaždin 1978.

8 Katalog izložbe "Lončarstvo u Hrvatskoj", EMZg, Zagreb 1982.

9 Monografija Ludbreg, Ludbreg 1984.

Nada MATIJAŠKO, Koprivnica

Upotreba platna pri nošenju tereta na području panonskog areala u Jugoslaviji¹

Nošenje tereta ima u etnologiji općevažan značaj. Neki se načini nošenja, recipijenti i sl. javljaju širom svijeta, pa i kod nas, i to neovisno o klimatskim ili drugim sličnim uvjetima, već zahvaljujući tradiciji. Tema je dosada zapostavljena u etnološkoj literaturi i istraživanjima, premda je nošenje tereta bilo u prošlosti veoma raznovrsno i zanimljivo, i može nas, kao što ćemo pokazati, odvesti dalje od etnografskih opisa.

Česta upotreba upravo platnenih recipijenata na području panonskog areala u Jugoslaviji bila je razlog da se oni izdvoje iz cjeline

eme, koja obuhvaća nošenje u recipijentima drugih vrsta materijala.²

Istraživanje se bavilo nazivima platnenih pomagala - recipijenata (u kojima se nosi) i ostalih pomagala (pomoću kojih se nosi) i ujedno njihovim osnovnim oblicima; načinima nošenja tereta kojima se služe žene, odnosno muškarci i udjelom jednih i drugih kod prenošenja tereta.³

Činjenice, koje smo sistematizirali i kartografski obradili, usporedili smo zatim sa onima iz članka A. Paládi-Kovács. U njegovom je članku, i to pomoću karata drugog stupnja,

prikazana upotreba plahti za nošenje tereta na mađarskom jezičnom području i dat pokušaj objašnjenja historijske pozadine nekih načina nošenja.

Na području Mađarske zapadno od Dunava i sjeverno od Drave žene prenose sijeno u platnu na glavi,⁴ a muškarci u platnu prebačenom na leđa. Nošenje na glavi nastavlja se, kako je pokazalo naše istraživanje, u panonskom području Jugoslavije sve do okolice Osijeka odakle imamo najistočniji podatak o tome (1697),⁵ pri čemu je na zapadnom prostoru mnogo češće nego na istočnom. Nošenje u plahti prebačenoj na leđa također se iz zapadne Mađarske kontinuirano nastavlja na cijeli panonski prostor u Jugoslaviji. Međutim, dvije pojave, koje nalazimo na sjeveru Mađarske kod slovačkog stanovništva i u sjeverozapadnim krajevima panoskog areala u Jugoslaviji, mogle bi doprinjeti rasvjetljavanju srodnosti, danas razdvojenih slavenskih skupina. Naime, već je profesor M. Gavazzi⁶ upozorio na više etnoloških, jezičnih i drugih sličnosti, koje nalazimo s jedne strane kod zapadnih Slavena, a s druge strane kod kajkavskih Hrvata i sjeveroistočnih Slovenaca.

Prva od tih dviju pojava - nošenje tereta u lednoj plahti tako da se krajevi platna svežu na prsima, javlja se kod Slovaka u sjevernoj Mađarskoj kao tipično obilježje.⁷ A. Paládi-Kovács navodi da i drugi slavenski narodi (Česi, Poljaci, Moravljani i Ukrajinci)⁸ poznaju takvo nošenje.

U Jugoslaviji pak, tu pojavu imamo u selima Vinkovec kod Vrbovca (209), Erdovec kod Križevaca (286), Kalinovac, Kloštar Podravski i Virje kod Đurđevca,⁹ Treštanovci kod Sl. Požege (224) i u nekoliko sela, najvjerojatnije sa slovačkim stanovništvom u Vojvodini (110, 111, 112, 1814).¹⁰

Budući da bi bilo teško pretpostaviti da je taj način nošenja tereta nastao nezavisno na našem tlu, ostaje da ispitamo a) nije li preuzet od Slovaka posredstvom slovačkih migracija ili je možda b) kulturno dobro zajedničko dijelu zapadnih i dijelu južnih Slavena od ranijih vremena. Većina spomenutih primjera iz Vojvodine vjerojatno su rezultat novijih slovačkih migracija o čemu nam svjedoči naziv za takvo nošenje, isti u srednjeslovačkom dijalektu i u Vojvodini, a glasi "batoš". Možda je isto slučaj i s podatkom iz Treštanovaca kod Sl. Požege, jer u sjevernom dijelu požeške općine ima doseljenih Slovaka i Čeha.¹¹

Međutim, podaci o transportu u lednim plahnama vezanim na prsima na području Podravine nešto su češći i upravo su nas oni potakli da ponovo dotaknemo tezu o kulturnoj bliskosti nekih zapadnih i južnih Slavena. S tim u vezi treba očekivati da taj način nošenja tereta poznaju i sjeveroistočni Slovenci, ali upitnice i ostali izvori građe ne donose takve primjere.¹²

Druga podudarnost između sjeverne Mađarske i zapadnih krajeva panonskog areala u Jugoslaviji (naročito Podravine i sjeveroistočne Slovenije) je u nošenju u plahti vezanoj i obješenoj o jedno rame.¹³ "Kad su brali kuruzu, zašili su dva i dva kraja platfe, prebacili je na rame" i u nastali vrećasti prostor, koji čovjeku pada s jedne strane tijela, spuštali klipove. Tako su radili u Koprivničkom Ivancu, Starigradu kod Koprivnice, Pitomači, V. Potočecu (3), Kalniku (141) i Apatovcu (414) kod Križevaca. Držeći plahu na isti način, u njoj nose sjeme u M. Subotici (648) kod Čakovca, Donjoj Dubravi (647) kod Koprivnice, Dolencima (1844) i Rogašovcima (1875) kod M. Sobote.¹⁴ U sjevernoj Mađarskoj žene u njih skupljaju trave, voće, vrganje, a muškarci nose sjeme i kukuruz.

Da li su ove podudarnosti slučajne ili spadaju u skup pojava zajedničkih zapadnim i dijelu južnih Slavena u davnini, a čije su jedinstvo prekinuli Mađari svojim doseljnjem, to je za sada teško odgovoriti; u slučaju ledne plakte vezane na prsima zbog malo podataka za naše krajeve, osobito Sloveniju, a u slučaju nošenja u platnu obješenom o rame zbog, za sada, neproučene raširenosti te pojave u Evropi. No, područje sjeverozapadne Hrvatske kao i susjedne istočne Slovenije, pokazalo se u obradi ove teme vrlo važnim i zanimljivim, ali traži i daljnja istraživanja.

Textile Usage In Carrying Cargo At The Panonian Area In Yugoslavia

This enclosure concerns the two following subjects - back sheets which are tied on chest and textile hung on the shoulders, both for carrying cargo. These two appearances can contribute in enlightening of the relationship between West Slavic and South Slavic groups which are nowadays divided.

Similarities are noticed on the northwest of the Panonian area in Yugoslavia (particularlyly

in Podravina, Međimurje and Prekomurje) and at the Slovak population on the north of Hungary.

Bilješke

1 Prilog je u širem opsegu, s pet tipoloških rezdjelbi i tri karte prvoga stupnja, izložen na sastanku Hrvatskog etnološkog društva u lipnju 1988.

2 Grada je prikupljena vlastitim terenskim istraživanjem u selima: Koprivnički Ivanec, Starigrad, Hlebine (općina Koprivnica), Kalinovac, Pitomača (općina Đurđevac), Bušetina kod Virovitice, Čadavica kod Podr. Slatine, Podr. Moslavina, Donje Viljevo i Kapelna (općina Donji Miholjac); obradom upitnica teme 103 Etnološkog Atlasa Jugoslavije za područje panonskog areala; nešto podataka nađeno je u objavljenim radovima te u stručnim institucijama: Etnografskom muzeju u Zagrebu, Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu i Muzeju grada Koprivnice.

3 Zbog skraćena priloga nismo u mogućnosti da pokažemo razradu nabrojanih tematskih podnaslova kao ni klasifikacijske tabele i karte.

4 I sve druge terete u raznim recipijentima žene najčešće nose na glavi.

5 Broj u zagradi je broj upitnice Etnološkog Atlasa Jugoslavije za temu 103.

6 M. GAVAZZI, 159-171

7 Razne su vrste tereta koji se tako nose: sijeno, slama, trava, drva, čak i gnoj (to nose muškarci u grubljim plahnama), a voće, mliječne proizvode, žito, namirnice iz trgovine, darove porodilji ili na svadbu nose žene u finijim plahnama tkanim od konoplje i pamuka.

8 A. PALÁDI-KOVÁCS, 403

9 Ana Semren iz Kalinovca kaže: "Žene su 'stolnaka' nosile na glavi, a muškarci na pleći i to tako da se dva i dva kraja svežu pa se glava proturi između čvorova. Gornji čvor tako dolazi na prsa. V stolnake su nosili sijeno, travu, grah". Ona je dala podatak o tome za Kloštar Podravski i Virje. Nadalje, ne zna da u Kalinovcu i okolici ima Slovaka.

10 To su sela: Aradac, Kovačica, Selenča i Gložan. U svima se spominje "batoš" kao naziv za teret u lednoj plahni, koja se veže na grudima. U Aradcu i Kovačici "batoš" nose samo žene, a u Selenči kod Bača muškarci i žene, i to Slovaci.

11 Za podatak zahvaljujem Muzeju požeške kotline.

12 Prilikom nedavnog putovanja kroz Sloveniju (Ormož - Ptuj - Maribor) vidjela sam na cesti prije sela Cvetkovci dvije žene kako upravo u lednim plahnama vezanim na prsima nose teret. Ovu temu u sjeveroistočnoj Sloveniji treba svakako još ispitivati.

13 Valja naglasiti da je najistočniji podatak o tome iz Bušetine kod Virovitice, a najjužniji iz Starog Štefanja (529) kod Čazme, te da na ostalom panonskom prostoru ne poznaju taj način nošenja.

14 Postoje i varijante tog načina nošenja: a) kada na svako rame dolazi jedan sašiveni kraj plahne (tako u Hlebinama u "plafte branjske" beru kukuruz) i b) kada su dva kraja zavezana u čvor na jednom ramenu, a dva kraja platna čovjek drži u ruci ispred sebe. Tako nose sjeme u Kopr. Ivancu (u "sejaču") i Šemovcima kod Đurđevca (561) u "čergi".

Literatura

1. M. GAVAZZI, Zapadno-panonski slavenski pojas u davnini. Etnografija Polska 3, Wrocław, 1960, 159-171

2. M. LANG, Samobor. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 16, Zagreb, 1911, 1-128

3. M. MAKAROVIC, Kmečko gospodarstvo na Slovenskem. Ljubljana 1978.

4. A. PALÁDI-KOVÁCS, Transport in Hungary by Canvas Sheets on the Human Back. Land Transport in Europe, Kopenhagen: Nationalmuseet, 1973, 195-406

5. A. RADIC, Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom žrotu, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1929, 15-77

Mladen MEDAR, Bjelovar

Prilog bibliografiji Zvonimira Lovrenčevića

Zvonimir (Božo) Lovrenčević rođen je u Bjelovaru 23. listopada 1911. godine. Prvi razred osnovne škole pohađao je u rodnom gradu a ostale u Đurđevcu (1918-1926). Učiteljsku školu pohađa u Zagrebu i Karlovcu (1926-1930). Od 1934. do 1938. radi kao učitelj u Martijancu kraj Ludbrega, a zatim u Malom Erjavcu kraj Ozlja. Godine 1945. dolazi u Severin kraj Bjelovara, rukovodi školom, vodi folklornu grupu, sakuplja narodno blago, obilazi i registrira arheološke lokalitete, bavi se slikarstvom. Godine 1948. premješten je u Bjelovar kao nastavnik crtanja i glazbenog odgoja. Kao instruktor u Savezu kulturno-

prosvjetnih društava sustavno obilazi bilogorska, podravska i moslavačka sela gdje organizira kulturno-prosvjetna i umjetnička društva, zapisuje sve što je vrijedno sačuvati za budućnost. Godine 1956. odlazi u Laduč kraj Savskog Marofa. Slijedeće godine opet je u Bjelovaru, rukovodi Muzičkom školom, a zatim - do umirovljenja - i Gradskim muzejom. U mirovini aktivno nastavlja rad kao povjerenik Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.¹

Za vrijeme boravka u Karlovcu piše pjesme i godine 1932. postaje član karlovačkog Književnog kluba.² Puno godina kasnije u

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor i Virje)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Gradskog muzeja Bjelovar

Glavni i odgovorni urednik: Goran Jakovljević

Tehnički urednik: Željko Vukčević

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar), Miroslav Klemm (Varaždin), Smiljka Marčec (Čakovec), Rastko Pražić (Kutina) i Oka Ričko (Koprivnica)

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasilo solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Gradski muzej Bjelovar

Za nakladnika: Božidar Gerić

Tisak. COLORPRINT Bjelovar

Broj 12 - Ožujak 1989.

God. XII.

Naklada: 800 komada

Naslovna stranica: Detalj metalne ograde ispred spomen-muzeja "Josip Broz Tito" u Velikom Trojstvu, rad Josipa Broza

Prijevodi: Oka Ričko (Koprivnica), Marina Šimek (Varaždin), Miroslav Klemm (Varaždin) i Antun Šimunić (Osijek)